

CARTA

AL SR. D. MATÍAS DE MARTINO

PARLANTLI DE LA SUPERSTICIÓN Á CATALUNYA

EN LO SEGLE XV.

MON SENYOR DE MARTINO.

LAUME de cor vostre desig d' establir un llaç
de mútuof afecte entre las lletras sicilianas y
las de Catalunya, procurant una íntima re-
lació entre sos respectius conreadors. Jo, l'
últim dels de ma mare patria, per vos inme-
rescudament distingit, dech tributarvos las gracies mes
expressivas en rahó de la singular mercé que veniu de fer-
me, enviantme, mijançant nostre ilustrat amich l' expert
colector de la tradició popular catalana D. Francisco Mas-
pons y Labrós, un exemplar de vostra obreta «USI E CRE-
DENZE POPOLARI SICILIANE. (Nota 1874)» Sa lectura, me ha
causat extrema satisfacció, veient lo bon seny ab qu' está
escrita pera exilar de vostra terra «aquellos sortilegios que
son la gangrena (com molt be Senyor dieu) del poble baix,
acostumantlo á un cert misticisme y també á un poch de ci-
nisme que li mata lo bon sentit y lo bon cor; puix (afegiu)
me sembla que res li fá tant mal com aquell ridicul espi-

ritisme que lo converteix en esclau de certas preoccupacions, las quals acaban pera degradarli sa moralitat,» (pag. 5.)

Solidari com so ab vos d' estas ideas, y, desitjant per ma part correspóndre á la consideració que me haveu demostrat, intentaré oferirvos ab la present alguna mostra inédita de lo que fou l' antiga superstició catalana.

Be sabeu, Senyor, que la superstició y lo fanatismus no reconeixen altre orígen que l' errada exaltació d' un fals sentiment religiós y la forsa tradicional d' una ignorancia crédula, sostinguda per respectes humans ó enganyada per quatre embaucadors, en una paraula, crech afirmeu ab mí, que aytals no son sino: idolatría, politeisme pur.

Tampoch desconeixeu qu' en las primeras civilisacions veyem ja las dos principals arts supersticiosas, astrología judicaria y màgia, á Babilonia (1) á Israel y á Egipte (2) d' ahont passáren á Grecia y després mes perfeccionadas á Roma (3) pera inocular en las nacionalitats cristianas del Occident, combatudas ja per lo fanatismus arabesch, durant l' etat mitjana, (4) aquell virus que paganisá, si aixís pot dirse, molts de los costums populars de la mateixa època; y que per mes que los Pares de l' Iglesia, los concilis generals y nacionals, los emperadors Constantino, Constantí y altres en los primers segles, las legislacions peculiars de cada estat y las institucions religiosas en ell desarrolladas, impugnaren y proscribiren semblants prediccions y enganyadors prodigis, cert herétich fatalisme dominava los cors puerils d' una multitut, creenta fidel de que'l's astres y los esperits estavan dretament relacionats ab nostras inclinacions naturals.

Donchs be, de las duas arts supersticiosas dalt esmentadas y á fí de que conegueu algun episodi de sa història á Catalunya, per cert encar no escrita, vaig á transcriurervos quatre documents oblidats en los arxius d' esta Ciutat, pertanyents al segle XV y bastant curiosos pera no esser estudiats de personas tant eruditas com aquella á qui tinch lo honor d' endressar esta lletra:

I y II.—Complanta d' un astrólech (avans de 1400); y predicció astrològica (1427).

«Ara veyats una complanta , de aquest mon dolorós, qui mes pits que lansa , tant es lo segle tenebrós, que aquestes falençes veg, que comprarem nos.

Veurets venir mantes dolors, ab poch seny mol erguy-
los, qui fondran nostres riqueses, lo grex e los honors,
perque crey que caurem nos, per les falençes de aquest
mon tenebrós.

Ara pensem del temps sdevenidor, de que han profetat
alguns doctós, hi pensemhi be, e veurem nostres errors.

Com algun doctor o poeta , han feta ho faran alguna
obra, qui haia mester esmena, o si pusque sobreposar
han en quela obra, apar que aquela obra no es perfeta.

En la sciéncia de la sancta strologia, no ha mester
smena, perque es obra divina, qui es sobre totes les altres
sciencies, perque es appellada regina, sobre totes les altres
sciencies perfetament.

Tota persona qui haia profetat alguna profecia, qui sie
stada profetada per alcuns doctos, si per obra divina, o
per obra de la sancta strologia, no pertex, es falsa si per
via de compte nos prova.

Encara sapiats que alguns mals parlars, se meten á pro-
fetar alguna obra qui no es entesa per ells, e meten tota
la terra en error e en mal.

Alguns doctors han profetat dels reys que faràn alguna
obra, e negun Rey no cau en costill-lació de planeta (5), ne
designe que ho hage á fer de força forçada, perque no sen
pot profetar perfetament.

Encara vuyl que sapiats, que lo dotzé registre coronat,
fará la execució de lavant e de mig jorn, e de ponent e de
tramuntana, que levará les corones a tot hom universal-
ment, á duchs, á prínceps e á reys emperados, e encara
al pare sant, que tot hom naurá sa part fins á la barba,
per gran senyor que sie, per punició de pecats.

Encara sapiats que les costellacions espatxarán al mes
anar que en la roda (6) noy a pus.

Comensará aquesta costillació á devellar en lany de nostre senyor Deu Jesuchrist MCCCC per obra divina que fa spatxar la roda per virtut divina (7.)

Ab lo nom de la Sancta trinitat, pare, fyll e sant sperit amen. En lany de nostre Senyor Deu MCCCC xxvii, preguem lo pare, preguem lo fyll, preguem lo Sant spe-
rit, quens ajut. O Verge Maria complida de gracia, prega
lo teu fyll car, quens aie venir mercé, per la sua miseri-
cordia que no muyram axi aglay. Senyor aiudens que no
perdam axi la sancta fé cathólica, per aquest malvat ene-
mich de la sancta fé cathólica.

En lany Mcccc hi xxviii se dará la croada de paradís als faells lassus en lalt castell, que a nom paradis, en aquels qui aurán mantenguda la sancta fé catholica.

En aquell ayn matex, se dará la conquesta del infern, á tots aquells qui seran de part del antechrist, lo brau enimich, de la sancta fé catholica, falsos desperjurs luxu-
riosos, falsos renovers avars e cobeiosos, balles e veguers,
e falsos jutgados, duchs e princeps, e Reys e emperados,
qui per mantes honos, han fet morir a glay tant cos de
pecados, e mante gentill dona desunyida de senyor, per-
que retrá compte á Deu nostre senyor.»

*III.-1440.—«Inventari de les scriptures e processos
liurats per lo Reverent mestre Arnaud dezvall olim locti-
nent de Inquisidor al Reverent mestre Guillem torres
loctinent de Inquisidor per la ciutat e bisbat de barcelo-
na novellament elegit. (8)*

Die Sabbati xx mensis Augusti anno a nativitate domi-
ni Millesimo ccccxxxx inter septimam et octavam oras
ante meridiem ipsius diey. In presencia mei Bartholomei
costa auctoritate Regia notarius publici per totam terram

et dominacionem serenissimi domini Regis Aragonum et
in presencia..... (*En la aprisia original d' ahont estra-
guerem esta copia se passa desseguida á la descripció dels
objectes, desprenentse lo que falta de la cláusula final de
l' escriptura.*)

Primo IIII planxes dastany en cascuna de les quals ha
tres rotlos (9) dintre los quals ha algunes letres entrecava-
des ab alguns caractes.

Item dos coltells ab manechs blanachs de mala talla.

Item dos trossos de crestalls (10) la un era rodo l' altre
era pla a quatre cayres embolcats en un sendat.

Item un cartepas de talla larga cubert de pergami con-
tenint III fulles scrites lo qual comensa *Aquest llibre de
la semblansa de tots los homens e feneix balas agnus ba-
las* (11) fa scriure en pergami verge e posar sots lo capell.

Item dos cisterns de paper sens alguna cuberte la un dels
quals occupa IIII fulles qui comensa *A dolor prenets co-
ral* (12) E feneix *direm ne in furore tuo* en lo qual ha
molts rotlos e diverses caractes. E l' altre comensa *Assi
comensa lo llibre del semiforas lo qual dona lo creador
a dam* (13) e en la penúltima carte ha una pintura quaix
feta com amarro e es sots scrite *per desligar persona li-
gade* (14) E feneix lo dit coern en la darrera carta *Et tes-
tificantibus qui contra me sunt Amen.*

Item altre cistern de paper lo qual occupe en scripture
III fulles lo qual comensa *divendres en ora de venus*
(15.) E feneix *Explicit experimentum spiritus bilech* (16)
sertum.

Item altre cistern de paper qui occupe IIII fulles e co-
mensa *Incipiunt clavicula salomonis* (17) E feneix *de la
persona que amarets e volrets.*

Item altre cistern de paper qui occupe XI fulles scrites
qui comensa *Assi comensa la clau del semiforas* E feneix
perque jous prech en aquesta ora amen sequitur.

Item (un) cuern de pergami scrit en letra rodona lo
qual occupe VIII fulles, qui comensa *Incipit consecratio
Ary'madenari.* (18) E feneix *Altanayl Almista.*

Item un full de paper en lo qual ha diverses rotlos e letres innotes.

Item un cistern de paper qui occupe en scripture XIII fulles e comensa en lo vermell *Canticum novum* e en lo negre *Contars E feneix la obre quis pertany.*

Item un cartapas de paper ab cubertes de pergami de III cisterns lo qual es tot ple de caractes e comensa *De-nant Senyor | lo segon cistern comensa | no sien IX dies lo terç comensa apres los caractes Si vols disputar ab heretges.*

Item dues fulles de paper en les quals ha pocha scripture qui comensa | *Sinch de ypicon | (19) E feneix lo VIII es dit.*

Item un cuern de paper qui occupe de scripture X fulles e comensa | *Assi comensa la clau del semiforas E feneix et auxilio creatoris Amen.*

Item altre cistern de paper qui occupe de scripture VII fulles e comensa | *Oracions de les VII planetes (20) E feneix | ab los perfums (21) que acustumá es ordenat, Deo gracias.*

Item altre cistern de paper qui ocupe en scripture VIII fulles e comensa | *Aquests son los perfums del sol E feneix Gabriel está sobrel mes de marts | dumiel (22).*

Item altre cistern de paper qui conte XIII fulles scrites e comensa | *De arte entomptica et ydayca (23). en lo qual ha molts rotlos e caractes E feneix de ossibus capnorum et de corribus. (24)*

Item dos cisterns de paper qui ocupen XXIII fulles qui comensa lo primer cuern | *Comensa lo segon libre de la clavicula e feneix lo segon cuern | perque aquest libre sanctissimament se deu tenir.*

Item altre cistern qui ocupe scrites VIII fulles e comensa *En qual manera se preparen sperimentos de furtos (25) | la fé en totes coses. | De obres de ymatges.*

Item un cartapas poch de II cisterns ab cubertes de pergami qui occupa XXII fulles comensa *Ad impetrandum*

quidquid volueris e apres se segueix Erga altare E feneix sanare luego que privado es.

Item un libret petit de pergami lo qual conté XIII fulles scrites e comensa *| domine Jesu christe E feneix en remembransa deu.*

Item un cartepas de paper ab cubertas de pergami qui occupe XVIII fulles scrites e comensa *En divendres ans del sol exit E feneix sens manament del mestre.*

Item un full de paper trencat a forma de proces qui occupe IIII fulles scrites *| Si tu vols fer esperiment general e feneix—stelle qui dicitur mesembrion.* (26).

Item mig full de paper scrit qui comensa *Mane e conjur e strench* (27) e feneix *Amen, amen, amen.*

Item dues cartes poques scrites en la qual ha una figura quadrade e en l'altre ha molts noms ignots.

Item un libret de pergami ab cuberte de pergami qui occupe XIII fulles scrites qui comensa *Isti sunt phi...* Et finit apres caractes *Neon.*

Item una nomina de pergami verge en la qual ha pintats molts rotlos e caractes.

Item un petit libret de paper qui comensa *isti sunt phi...* et finit *per virtut de aquestes paraules.*

Item un petit libret de paper qui comensa *| per fer pedres contrafetes de crestall e feneix | Alegras e feren gracias á deu Jesu christ.*

Item un poch trosset de pedra blanca en la qual ha un rotlo concavat ab algunes letres innotes.

Item II migs fulls de paper en la un dels quals ha pintades una fas o ymage ab los pits plens de caractes e no mostre sino lo cap mans e peus En l'altre fulla havia pintat un marro o figura quadrade ab alguns noms.

Item un tros de pergami verge en que es pintade la dite figura o ymage de vermello.

Item un libret de pergami ab cubertes de cuyro en lo qual ha pintades moltes ymages e rotlos de vermello e comensa *pater est vita, filius est sanitas e feneix de boscho.*

Item un cuern de paper qui occupe X fulles scrites qui

comensa per fer venir dones E feneix sobre lo cap de una gallina e seguiria.

Item un tros de pergami verge qui comensa *Jo billech o qualserulla altre sperit* Et finit *dan en lo mon*.

Item VII trossos de paper scrits la un dels quals comensa | lo primer *dejunara* | lo segon | *Rey siats* | lo terç *Retxiel* (28) *mante* | lo quart | *O tu Retxiel* | lo quint *O tu Rey* | lo sise | *Jo pere march man am Retxiel* | lo sete | *Mante que ten rages*.

Item un full de paper trencat en IIII fulles part scrit é part blanch qui comensa | *primer pendras una creature verge* Et finit *cum cultor exorzimus ipse est*.

Item vuyt fulles o trossos de paper entre grans é pochs la primera deles quals comensa *Qualserulla imperador* la segona *Recompte seroen* | la tercera | *Si vols demanar gracia a senyor la quarta* | *ypericon* (29) la V.^a en lo ligar dirás al fadri que digue | la VI^a *Tres sants angens* la VII *direndres en ore de venus* la VIII *hages dos minerals*. (30)

Item li liura dos processos originals de na Medoya e den Gabriel Valls.

Item nn petit cistern de paper en part scrit e en part blanch cusit ab fil blanch en lo qual ha scrits *alguns ligaments e alguns desligaments*.

Item una petite cedula de paper en la qual comensa | *passio axi siats rosaltres pesarosos e ligats* E feneix *lat lat lat*.

Item algunes fulles de erbe sequa qui stan embolicades dins un paper.

Item un cuern petit de paper qui ocupe quatre cartes scrites la una de les quals comensa | *Si vols que la fembra te digue ton son coratge* Et finit | *de una nit de una dona e apres se seguexen algunes letres*.

Item duas petites cedules de paper la una de les quals comensa—*quant lo trigo sie sech*—la segona comensa—*Al ja e descobrirlas*.

Item un trosset de pergami en lo qual ha algunes letres

divisides e en la fi son les paraules següents: *dessots lo portal.*

Item dos trossos de paper squinsats en la un dels quals es de una part, part de una creu ab dues letres negres grans *a. e. l.* é ab alguns noms é en l'altre part havia algunes conjuracions qui comensa *Per aquets preciosos noms.* En lo segon tros ha una part de rotlo é senyal de *salamó* dintre ab dues *ons* une *c.* é dues *n.*

Item tres trossets de pergami los dos dels quals comenza *lagraximin,* lo tercer en que ha VI creus comensa—*Jesus hohanos.*

Item un tros de pergami petit en que ha pintat un caràcte ab algunes letres innotes.

Item un tros de pergami larch e 'stret qui comensa.—*En nom de Deu gran* é segueix se *conjur vos tals sprits*
E' feneix e *compli tot ço que ell volgué de be* é de mal.

Item un poch de saffrá dins un paper.

Item dos trossets petits de pergami é la un dels quals comensa *per amor* é ha aqui algunes letres separades, lo segon comensa *ebliena eli* | e feneix *per axir de presó.*

Item un troset petit de pergami verge segons se mostre en lo qual son scrites les paraules prop dites.

Item una carte de paper en la qual ha pintat un castell ab tres torres lo qual es vist esser *de Strologia.* (31)

Item un trosset petit de pergami en que ha alguns caràctes.

Item un tros de tresflorí.

Item un trosset de paper.

Item trosset petit de crastal petit envolcat en paper.

Item un anell de lautó ab una pedra de crastall de color vermella.

Item un trosset petit de pedra blanca enbolcada en paper.

Item tres trossos de soffre de diverses natures.

Item un tallaplomes.

Item una agulla e una ploma de scriure de ferro.

Item dos caps de cornetes de bou.

Item uns quants trossos de lignum aloes.

Item alguns trossos de sera.

Que omnia superius designata deinceps dictis processibus ut ipsem Reverendus magister Arnaudus asseruit fuisse Petri marchi magistri domorum nunc per crimine heresis in capcione detenti.

Postmodum autem die Sabbati xv, dictorum mensis et Anni Anno predicto fuerunt combusta omnes predicti libri et omnia alia in posse dicti petri marchi inventi preter processus predictos in patio palacii Episcopali ex mando Reverendi fratriss Guillermi de Turri locumtenentis Inquisitoris et honorabili domini Narcissi de Sancto dionisio (32) vicarii in spiritualibus et temporalibus Reverendi domini Episcopi Barchinone ex quo in sentencia absolutoria dicti petri marchi in dicto loco dicto die lata et promulgata sich continebatur presente me dicto notario et presentibus honorabilibus et providis viris domino Jacobo porta decretorum doctore, magistro berengario rubey ordinis predicatorum, discreto Johanne marchi notario et plurimum aliorum in multitudine satis grandi.»

IV.—Consulta del oficial eclesiástich (inquisidor) en questió de competència ab lo real (jutge civil) sobre dutes en lo procediment contra un secular y dos clergues, reos d' heretgia per fer imatges màgicas y haver esperit familiar á efecte d' adivinar lo secret de la voluntat reyal. La resolució jurídica no apar del document, pero no per aixó deixan d' esser menys interessants los preciosos detalls que conté al esplicar los fets punibles. Escrit com està ab llatí de curia, quasi vulgar, crech que puch escusarme de sa traducció. Per la forma de la lletra de la minuta original, judiquem pertany á la segona meytat y prop de la fi del XVe segle.

«CASUS TALIS EST.

Plato, cupiens obtinere officium a Rege, volens que sentire sive scire secretum intentionis seu voluntatis Regis, an sibi vel *sorti* eciam pro eodem officio laboranti Rex de dicto officio providisset, venit ad *ticum*, quem credit esse divinatorem et habere spiritum familiarem (33), et primo solus, altera vice cum *davo*. Et peciit a *ticio* tria specialiter : primo si ipse *ticius* potest facere aliquando quod det sibi *platoni un diable familiar*, car molt temps ha quay va detras, e no troba negu que li puga donar endressa e manera, etcetera ; secundo peciit ipse *plato* a *ticio* divinationem, scilicet quod dicat sibi de certo si sibi est provisum a Rege de officio quod cupit obtinere. Et ista duo peciit bis, prima vice solus, secunda vice presente *davo*. Tercio peciit dictus *plato* à *ticio* si sciret artem ymaginum (34) ut posset fieri impedimentum ne *sortes* dictum officium obtineret a Rege, seu jam obtentum a Regina possideret, et tandem *platone* tenente quandam librum apertum quem ipse portaverat et in quo erant multi caracteres et capitula *de fumigacionibus* et ad teneendi spiritus et quedam imago diaboli depicta, ore aperto et brachiis extensis, cum caracteribus in pectore et diademate in capite et legente in rubrica *de faciendis imaginibus*, *davus* fecit unam imaginem de cera nova ad formam hominis de statura ditti manus, dicendo aliqua verba in se ipso, in qua imagine dictus *davus* unam in capite imaginis aliam in loco ubi situatur cor in homine et facta imagine et fixis acubus (35), dixit *davus* quod misse et alia erant nomina. Et hiis peractis post paucos dies *sortes*, qui jam dictum officium possidebat et regebat, infatuatus est ac verecundia et cognizione sui ipsius et genium denudatus. Cuique contra *platonem*, *ticum* et *davum* per quandam suspicionem inquiriretur, inventi sunt in domo dicti *platonis* liber quidam et quinque sisterni scripti in maiori parte de manu *platonis* omnes reproba-

te lectionis et artem faciendi imagines docentes cum invocatione demonum et aliis hereticalibus observanciis in quorum aliquo legebatur dum fieret imago predicta.

Item dictus *plato* tenuit aliquando quoddam cristallum in posse suo quem sibi tradidit quidam dicens quod ibi erat quidam spiritus. Et illud cristallum ostendit cuidam invocatori demonum, qui fuit postea ut hereticus declaratus, sed quia abiuravit perpetuo carceri, ut sibi *platoni* diceret an ibi esset aliquis spiritus. Contigit ad dictum *platone* capi per officiale Regium eu contra eum fuit processum tam per Inquisitorem quam per dictum Regium Officiale, sed quam inquisitor voluit admittere tamquam coiudicem in dicto negocio dictum Regium Officiale, officialis Regius potencia, et de facto dictum *platonem* qui est secularis et dictum *ticum* et *davum* qui sunt clerici et omnis processus per inquisitorem actitatus contra eos contra expresam voluntatem immo contra expessum mandatum et inhibitionem cum sententia executionis ipsius inquisitoris a posse et jurisdiccione eius et contra delatos processit, et eos captos de presenti detinet in Regiis carceribus in tantum quod dictus inquisitor ex defectu processum et privacionem captorum non potest quidque agere nec procedere contra eos.

Ex premissis omnibus insurgunt *dubia* sequentia:

Primum, utrum ad Inquisitorem heretice pravitatis pertineat et expectet procedere contra *platonem* in cuius posse reperti sunt libri hereticales et reprobate lectionis et qui in factura imaginis magice participavit et spiritum familiarem ac divinationem peciit tanquam contra suspectum de heresi manifeste.

Secundum, an Inquisitor possit et debeat admittere officiale Regium tanquam coniudicem in processu seu contra *platonem* precipue cum nichil contra eum probetur nisi ex depositionibus *ticii* et *davi*.

Tercium, supposito quod non debeat nec possit Inquisitor admittere officiale Regium tanquam coniudicem an cognicio criminis perpetrati per *platonem* que

presupponitur quod ex factura imaginis *sortes* tenens officium Regium fuit infatuatus pertineat ad Regium officialem.

Quartum dubium, supposito quod officiali Regio pertineat cognicio criminis ratione offense facte in *sortem* Regium officium gubernatorem, utrum prius debeat inquisitor et ad eum spectet punire *platonem* de crimine heresis quod officialis Regius valeat contra eundem *platonem* procedere ratione predicte offense.

Quintum dubium, utrum officialis Regius amovens processus et delatos de heresi á posse et facultate inquisitoris sit excommunicatus et tanquam fautor hereticorum et impeditor officii inquisitionis habendus et tanquam contra fautorem et impeditorem contra eum sit procedendum per inquisitorem.

Sextum dubium utrum inquisitor debeat procedere et qualiter contra Regium officialem ad recuperandum in posse et jurisdiccione tam delatum quam processus omnes et originales et copias corumdem.»

Exemplars son, apreciat Senyor, las creencias y fets qu' estos documents nos patentisan, demostrantnos ademés, per medi d' una breu comparansa, que d' aquells temps als actuals, ben poch havem guanyat. En ple segle XIX, n' obstant y los avansaments positius de las ciencias naturals, segueix encara, essent patrimoni dels ignorant y d' alguns que tenintse per ilustrats son víctimas del fanatisme, l' estúpida fé en los sortilegis y adivinacions. Avuy com ahir, no faltan tontos que 's deixan embaucar per falsas sibilas possehidoras d' una errada obcecació, ó, lo qu' es mes comú, d' una perfecció en lo vici que 'ls proporciona certa desenvoltura ab apariencia de perspicuitat, favorida per la candidés de sos clients, afanyosos de coneixer llur pervindre, ocult per la ma del Tot potent. Avuy com ahir, no faltan homes merament empírichs que fan créure tenen comunicació ab los esperits, quan en realitat no es sino l' electricitat y lo magne-

tisme que'ls presta cooperació pera moure á creure, á llurs neófits, en lo fatalisme de sa absurda doctrina. Variaren las decoracions y lo tramoisme pero no los actors de tan cínica farsa. Condol me donan, Senyor, aquells malhaurats que s' escoltan als hábils fautors de semblants follias y no recordan que Jesucrist los advertí per boca de son apóstol Joan: «(*Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.*—*Epist. 2. de Sant Joan cap. IV. v. 1.*) *No nullau créurer á tots los esperits, ans be experimenteu si son ó no de Deu: car molts falsos profetas aparegueren en lo mon.*» Desohint esta divina veu, no devém ja estranyar que la lluya d' avuy sia la mateixa d' ahir, perque aquell enemich inventor de las arts supersticiosas y ocult parlaire dels antichs idols pytónichs, está providencialment destinat á combátrer nostra suma flaquesa. ¡Vulla lo cel guarirnos d' ell, y á vos, Senyor, conservar la vida pera continuar escrivint en profit y servey de la vera ciència!

Mentrestant, si en ausili de vostres lluminosos treballs, mas incorrectes apuntacions vos prestan alguna utilitat, m' atrevesch á suplicarvos las accepteu de grat y ab ellas lo sincer afecte del qui es vostre reconegut y respectuós servidor

ANDRÉU BALAGUER Y MERINO.

Barcelona 12 de Novembre de 1876.

NOTAS

(1) En lo notable treball del ilustre assiriólech François Lenormant «*La science des présages et la divination chez les chaldéens*,» se troben entre altres preciosas notícies: qu' entre los Caldeos hi havia los *chasdim* (astrólechs) y los *gāzrim* (adivinos); y que dit autor posseix lo catálech original d' una de las seccions de la biblioteca palatina de Nínive (época de desde Sargon I rey d' Agené, fins á la conquesta d' Alexandre) en lo qual cada llibre está designat per sa primera ratlla, á la manera de la costum que 'ls Jueus han conservat, nomenant al Génesis per sa primera paraula *Berischith*. Figuran entre dits llibres 14 tractats sobre las prediccions terrestres, favorables ó desfavorables y 11 tractats sobre los auguris celestes ó l' astrologia. D' aquells últims, lo tercer tractava dels moviments y apariencias de Venus, lo quart dels planetas, lo quint de las fases de la lluna, lo sisé de las apariencias de la lluna, lo seté de las mateixas desde lo dia 1 al 5 del mes; y en fi lo vuyté dels astres que tenen darrera seu una qua (cometas).

(2) Los llibres sants compresos en l' Antich Testament, entre altres l' Exodus, lo Levítich, los Números, lo Deuteronomi, los Reys y la major part dels Profetas com Isaías, Jeremias, Daniely Micheas, nos parlan de las supersticions caldaicas y egipcias que contamínen las bonas costums del poble hebreu. En temps de Moisés, (Exodo, cap. VII, v. 11) lo Faraon egipci consulta ja als *sapientes et maleficos* qui feren *incantationes Egipciacas*. Los noms de *arioli, magos, aruspices, pitones, incantatores y divinatores* foren aquells ab que 'ls distingiren, pero especialment ab lo de *Chaldei* per l' origen de sa falsa ciencia.

(3) Art ó doctrina dels Caldeos (*jaldaicon tejni*) nomenaren també los Grechs en un principi á l' astrologia, empero, al perfeccionarse llurs coneixements científichs, saberen distingir entre la verdadera astronomia, ço es la no supersticosa (*mathesis*) y l' astrologia judiciaria (*genethliología* de *genethli*, naixensa, per la constellació favorable ó contraria en qu' un individuo era nat).— Molts son

los escriptors de Grecia y Roma qu' al tractar de sa religió y del culto que dits pobles donavan als deus de la sua teogonia, s' ocupan dels *augurs* y *arúspices* com á ministres encarregats de fer las prediccions y oráculs y d' interpretar los somnis y prodigis. En cambi de quiscun d' abdós pobles, un de sos respectius primers autors cómichs satírichs (Aristófanes á Grecia y Plauto á Roma) se burlá de semblants adivinos, ja (aqueell) nomenantlos xarrotayres, ja (aquest) duptant de la veritat de llurs adivinacions.

(4) D' entre la multitut de fonts que cal estudiar pera coneixer la historia de la superstició en aquesta época, citarém únicament per son notable interés, una monografia del ilustrat filólech francés M. A. Boucherie publicada en la *Revue des langues romanes* que veu la llum á Montpeller (t. V. p. 103) referent á algunas fórmulas de conjuració anteriors al segle IX, las quals extragué del fol. 253 v.º del Ms. 13.246 de la Biblioteca nacional (París), secció llatina.

Respecte á Catalunya esmentarem la llarga *Oració de sent Sebriá*, medi vulgar d' exorcisme qu' en la quinzena centuria usavan ja nos-tres piadosos avis. Un exemplar que n' havém vist d' aquella época, bon xich fragmentat y malmés per rahó, sembla, de haverse conservat inseparablement de la persona que'l possechia á modo d'amuleto, comensa aixís: «*Aquesta es la oració de mossenyer Sent Sebriá.* —En nom de nostre Senyor Jesuchrit, aquesta es la oració de Sanct Sebriá lo qual sia ab nos tostems esolyiment de tots ligaments e de totes fantasies, desligaments de art de diable e encara de tots mals, de la qual cosa laor sia dada a Deu en lo cel e en la terra. E sia dita XII diumenges III vegades quiscun diumenge XXXXVI jorns arreu e romp e tranque, absol e desliga totes males factures co es ligaments qui son fets ab art de diable etc.» —Del inventari dels bens de Joan Gonsalvo, iluminador de llibres á Barcelona, se desprén qu' al 11 de febrer de 1535, corria ja estampada ab profusió. En ell se llegeix entre altres partidas: «*Item dodse dodsenes de Orasions de Sant Sabriá.*»

(5) *Costillacio*, es un dels 12 signes del zodiach, que los astrólechs suposaban en relació ab algun dels 7 planetas per ells únicament coneguts, y, mijançant las arbitrarias reglas de son fals art, hi fundaban l' horòscopo ó predicció referent á las cosas mundanas.

(6) *Roda*: cercle del zodiach que hi havia en los *astrolabis* ó instruments fets á posta pera observar los astres y deduir los horòscopos.

(7) Encara qu' ab lletra d' una mateixa ma, la distinta forma de las dos parts de que consta l' original y los anys que calenda *in futurum*, acusan evidentment una sola copia de dos diversos documents. Abdós son una estranya barreja de fe y superstició, exposada á modo de rima.

(8) L'inquisidor era en 26 de Setembre de 1440, segons lo còmens d'un document que havém tingut á la vista: «*Frater Francis-
cus Sala, magister in sacra pagina ordinis fratrum predicatorum
Inquisitor generalis hereticæ pravitatis in omnibus Regnis et terris
serenissimo domino Regi Aragonum citra mare et Rossilionem sub-
iectis auctoritate apostolica deputatis. Venerabile Religioso magis-
tro Guillermo Torra in sacra pagina professori ordinis supradicti
nóstro locumtenente in dicto Inquisicionis officio in Civitate et dio-
cesis Barcinone specialiter deputato etc.*»

Lo probable successor de dit inquisidor fou Frare Jaume de San Joan, qui expedí, als 24 Juliol de 1453, manament pera processar á Antonia Pentinada de Tarragona com á rea de heretgia y bruxa, y als 3 de Juliol de 1454, pronunciá sentencia, declarant inculpable á Beatrix Lopis, habitant á Barcelona, com acusada del crim de heretgia per invocar lo diable, tenirlo familiar y rendirli cult y adoració (*latrícia*).

(9) Lo rótlo ó cercle era reconegut per los magos com á signe propici d'evocació del mal esperit.

(10) *Crestalls*: talismans que s'usaban pera l'adivinació de las cosas futuras.

(11) *Balas*: tal volta significa á *Balan*, terrible dimoni que diuhen, mana 40 legions infernals.

(12) *Coral*: aquest pólip ha sigut judicat com á preservatiu de tota malignitat y sortilegi.

(13) A tal estrem d' imbecilitat arribá la superstició dels pobles orientals qu'atribuiren á nostre primer pare un llibre mágich titolat: *Sepher-Raziel*, á qu' aquest deuria fer referencia.

(14) *Ligadura* se nomena al estat d' impotència causat per algun malefici.

(15) *Venus*, dels dias de la setmana presideix lo divendres.

(16) *Bilech*: un dels reys del avench que mana 80 legions de diables.

(17) *Clavicula salomonis*: aytal es lo nom del llibre sobre evocacions dels esperits quels astrólechs orientals atribuiren á Salomon.

(18) *Ariymhadenari ó Arimano*: príncep dels inferns que las antichs persas reputaban com origen de tot mal.

(19) *Ipycon*: en grech *equestre ó de cavalleria*. Entre los antichs germànichs los cavalls eran objecte de presagi pera la guerra.

(20) Veus aquí la nota d'un llibre astrològich qu'encuentrem mencionat en un inventari català del segle XIV (Barcelona 18 de Janer de 1390): «*Item un libre poch ab posts verdes scrit en pergamins en romans lo qual començé per significance de les VII planetes e feneix usance de cavaller.*»

- (21) *Perfums*: la superstició los admet també com à medi d' esquivar los fantasmas y mals esperits.
- (22) *Gabriel y Dumiell*: noms de dos dels angles que, suposà l'astrólech albanés del segle XIII Pere d' Aponi, presidian las horas, los dias, los mesos y las estacions anyals.
- (23) *Entomtyca et ydayca*: helenismes, de *entoma* que significa los auguris derivats de las víctimas sacrificadas per los arúspices, y de *idea* en sentit de figura, imatge.
- (24) Los corps son tinguts per auells de malauguri qu' anuncian desgracias y fins la mort.
- (25) Veus aquí l'art d' escamoteig de nostres moderns prestidigitadors.
- (26) *Mesembrion*, apar originat de *Mesembria* nom de dos ciutats gregas de la Tracia.
- (27) *Mane, conjur e strench*: fòrmula de conjuració ó ceremonia mágica d' evocació dels mals esperits.
- (28) *Retxiel*: Se suposa qu' aquest angel fou lo mestre d' Adam, al qual donà un llibre (sic) pera coneixer tots los secrets de la naturalesa, lo poder d' enrahonar ab lo sol y la lluna, interpretar los somnis, predir los aconteixements y fer molts altres coses maravillosas.
- (29) *Ipericon*: tal volta derivat de *Iperos*, príncep infernal que diuen, mana 36 legions de diables.
- (30) Los *miralls* son objectes conceptuats per los mègichs com à instruments adivinatòris.
- (31) En altre inventari de llibres fet à Barcelona en 20 de mars de 1437 consta lo següent: «Item un libre en romanç scrit en pergamí ab cubertes de cuyro blau e tracta de strologia e dels signes de la luna.»
- (32) Est Vicari general fou un dels tres primers compiladors de las *Constitucions de Catalunya*. Lo bisbe, qual nom lo notari omiteix, era D. Simon Salvador qui regí la mitra barcelonina de 1433 à 45 segons Aymerich, *Nomina et acta episcoporum Barchinonensium etc. Barcelona 1760*, pag. 387.
- (33) *Esperit familiar*: diable que, suposan los visionaris, acompaña contínuament, descobrintli las coses ocultas, al que'l favoreix ab sa nefanda devoció.
- (34) Art de predir lo futur servintse de las imatges com à talismans.
- (35) *Acubus ó incubus*: son diables masclles en la fraseologia demonològica, aixís com los *sucubus* fembras.